

öltözete, Arsinoé mértékkel ízléstelen ruhája. Alceste, Philinte, Célíméne öltözete pedig többnyire kortalannak tűnik. A tágas szalon eklektikusan van berendezve, de a figyelmet nem ez, hanem a diszkrét félhomály, a tükrök s az akkurátusan meggyújtott, majd lassan leégő gyertyák vonják magukra. Nincs, ami elterelje figyelmünket Alceste-ről, az atmoszféra az ő lelkiállapotára (is) reflektál. Bogdán látszólag szűk skálán játszik, mégis sokszínűnek mutatja Alceste-et. Lényéből baljós nyugalom, fásult rezignáció árad, ám képes kikelni magából, s még mindig érik meglepetések, amikor kénytelen rádöbenni, milyen naiv. Akar, de nem tud hinni Célíméne-nek; kételyek gyötrik, de igyekszik uralkodni magán. Szenvedély fűti, amit mind-untalan hűteni igyekszik. Nonkonformista, de nem eltökélten, szándékosan az, hanem helyzetéből adódóan; szeretetre, megértésre vágya, mint a többi ember - de nem hajlandó ezért túl nagy árat fizetni. Bogdán szuggesztíven ábrázolja egy értelmiségi maga-tartásforma kudarcát, amelyet persze nem a per elvesztése, a társadalmi kirekesztettség, hanem Célíméne végső „nem”-je jelent.

Ez a „nem” ebben az előadásban még hangsúlyosabb, mint máskor. Nemcsak Alceste érzelmei okán, hanem azért is, mert Tompa értelmezésében a hős érzelmei nem teljesen viszonzatlanok. Gajzágó Zsuzsa nagyon finoman és konzekvensen játssza el, hogy ez a nő a maga módján szereti Alceste-et. Csak éppen nem tud és nem is akar olyan lenni, mint ő; élvezzi női vonzerejének hatalmát, szívesen játszadozik a férfiakkal. Gajzágó Célíméne-je talán kevésbé színes a megszokottnál, de kárpótol ezért az, hogy a színésznő ritka természetességgel képes megéreztetni valamit az ésszel nem, csupán szívvel érzékelhető titokzatos női erő hatalmából. Játékának további erénye, hogy egyszerre tudja eljátszani az Alceste-be szerelmes, belül gyötrődő, némi lelkifurdalással

küszködő nőt kifelé és a szeszélyes, kiismerhetetlen, igazat s hamist percenként váltogató, örök intrikus bestiát Alceste (s a többi szereplő) felé.

Bogdán és Gajzágó minden jelenete feszültséggel teli, összecsapásaiknak, kibéküléseiknek igazi tétje van. Visky húzásai sokat segítenek e jelenetek abszolút központba emelésében, de mindent nem oldhatnak meg. Tompának pedig talán nem maradt kedve vagy ideje a szuverén értelmezés miatt problematikussá vált részek megoldására. Alceste-et ebben az előadásban csak Célíméne-hez fűzi összetett, ellentmondásos viszony. A többiekkel való kapcsolata a kelleténél egyenesebb, de ezt Bogdán játékának intenzitása általában feledteti. Am Philinte-tel való kapcsolata teljesen tisztázatlan. Azáltal, hogy a főszereplő igazsága nemigen kérdőjelezhető meg, barátja többé-kevésbé elveszti eredeti funkcióját; elszánt filantrópiájának vagy álszent opportunizmusnak kellene tűnnie, vagy egyszerűen nevetségesnek. Tompa azonban egyiket sem vállalja, s ennek némiképp a szerepet játszó Kardos M. Róbert issza meg a levét, aki ugyan néhány jól eltalált gesztussal igyekszik Philinte félszeg jóindulatát hangsúlyozni, ám ez kevés ahhoz, hogy markánsná tegye, s értékpreferenciáit illetően elhelyezze valahol a figurát. S mivel a szerep még a húzott változatban sem rövid, ez nem csak Kardos baja: a játék is lépten-nyomon megakad, lelassul (a pesti vendéglátékon amúgy is tapasztalható helyenkénti tempógondok mellett valószínűleg ez az oka annak, hogy az előadás feltűnően vontatottan indul).

S hasonlóan megoldatlan marad az a már jelzett probléma, amely az előadásmóddhoz kapcsolódik: a szöveg bizonyos pontokon ellenáll a mai szituációba helyezett realiztikus megközelítésnek. Arsinoé és a márkik szerepe részint, Oronte-é csaknem egészében reflektív szöveg, nagyon nehéz nem kívülről, „leleplezve” elmondani. Ezért nem válik valóban

élessé Alceste és Oronte konfliktusa; Bács Miklós színesen, hatásosan karikírozza Oronte képmutató gőgjét, miközben Bogdán Zsolt ellenlábasa szavait komolyan véve replikázik. A két teljesen eltérő szerepfelfogás csaknem hitelteleníti a szituációt, ami valószínűleg nem Bács hibája; a disszonanciát Tompának kellett volna kiiktatnia. (Némiképp a fordítottja ennek az Éliante-ot precízen és természetesen játszó Kali Andrea esete a szerelem erejéről szóló lírai monológban; a színésznő gondosan ügyel arra, hogy a versek lírája ne váljon el a realista alaptónustól - ami sikerül is neki, csak közben a sorok költői ereje is kiiktatódik.)

Nem egészen egységes és erőteljes tehát a kolozsvári előadás, de részértékei egyértelműek. A kidolgozott, értelmezett jelenetek, motívumok erőteljesen szólnak meg, ami nem lebecsülendő eredmény, még akkor sem, ha talán épp e részek minősége erősíti a megoldatlan jelenetek miatti hiánvérzetet.

URBÁN BALÁZS

Molière: A mizantróp
(Kolozsvári Állami Magyar Színház)

Fordította: Petri György. Dramaturg: Visky András. Díszlet-jelmez: Dobro-Kóthay Judit. Rendezte: Tompa Gábor.

Szereplők: Bogdán Zsolt, Kardos M. Róbert, Bács Miklós/Keresztes Attila, Gajzágó Zsolt, Kali Andrea, Varga Csilla, Dimény Aron, Orbán Attila, Bandi András Zsolt, Salat Lehel, Nagy Dezső.

A kritika a kolozsvári színház 2000. november 30-i Thália színházi vendéglátéka alapján készült.

HAROLD PINTER: A SZÜLETÉS NAP

IZGI

Bundás kenyeret süt Csomós Mari a Radnóti Színház előadásán - a szag szétterül a nézőtéren. Ez volna a pinteri naturalizmus? Miért ne? Hozzáértők figyelmeztettek, hogy Pinter abszurdja - ha egyáltalán abszurd - a dokumentumszerűen hiteles angol hétköznapiaságból indul el. A londoni East End nyelvi és környezeti helyrajzából. Ebből az ismerős közegekből küszik elő az ismeretlen. A bizonytalan. A megnevezetlen. Ami annyi gondot okozott a negyven évvel ezelőtti premier nézőinek.

A korai Pinter-darabokban lappangó fenyegetésről van szó. Nevezhetjük akár karkainak, maga a szerző is annak nevezi. Mi ez tulajdonképpen? Ki az a Goldberg és MacCann, akik *A születésnap*-ban ismeretlen helyre viszik a tengerparti panzióból Stanleyt? Es ki-csoda Stanley? Mit tudunk meg róla, ami megmagyarázhatná a vele történeteket? Miért és milyen minőségben lakik ezen a bizonytalan rendeltetésű helyen, se nem bérlőként, se nem családtagként? Mi az a felszínen nehezen azonosítható atrocitás, ami születésnapjára gyanánt folyik, és kiszolgáltatott roncsot csinál az „ünnepeltből”? Kik az

eset tanúi - a fiatal lány, és az idős tulajdonos házaspár - , akik részesei az eseményeknek? Áldozatok vagy bűnsegédek? Van-e bűn egyáltalán, és ha igen, ki a bűnös?

A színház nem köteles teoretikus magyarázatot adni, elég, ha teatrális magyarázatot ad. A magyarázat a mindenkor jelenben rejlik. A pillanatnyi helyzetben, amelyben a Pinter-darabot - bármelyik darabot - előadják. A rezonanciában. Az előadók és a befogadók érzékenységében. A valóság és a művészet kölcsönhatásának elevenességében. Húsz évvel ezelőtt, amikor Paál István Szolnokon megrendezte, *A születésnap* a tehetetlen kiszolgáltatottságról szólt. Arról, hogy bármikor értené jöhetnek, megvédolhatnak és elvihetnek. Nem is biztos, hogy bántanak - de neked annyi. Azt írtam akkor, óvatosan és az olvasó fantáziájára számítva, hogy a fenyegetés belülről jön, a *viszonyokból*. Kovács Lajos színpadra lépése pillanatában maga volt az eleven rossz közérzet, az elgyötört, takarékra csavart, belső emigrációba kergetett ember. Akinek még itt is utánanyúlnak. Eljönnek

érte a hatalom hivatalnokai. Személytelen pribékek. Könyökvédős hóhérok. Erőszak és nyom nélkül tüntetik el. Ostoba tanúk szeme látára, akik semmit sem akarnak észrevenni az egészből.

Gothár Péter rendezéséből eltűnt a helyrajz. A bundás kenyér illata nem naturalizmus, hanem geg. A kenyeret Csomós Mari süti, Miklósy György meg kidobja. Egy ülőpuffba rejtett szemétkosárba. Nyilván minden reggel. Ez is geg. Szertartásgeg. Jópofa. Meg szerepe - ahogy Csomós játssza - maga is geg. Elhúzza, fölkunkorítja a szavakat, kérdő módba teszi a kijelentőt, minden evidenciát bárgyú hangsúllyal megismétel. Az idétlenségig buta. A karikatúráig. Bevásárlószatyrából folyton csöpög valami. Rádiót visel a hátán, a vállán átvetett spirálzsinóron, mintha egy kisebb fajta porszívóval felszerelve járkálna. Mulatságos. Miklósy időnként odanyúl, hogy elzárja. Szekundál neki. Összeszokott pár valamely konyhai vígjátékból. A férj újságot olvas. A feleség reggelit készít, és megkérdezi: „Izgi?” A férj megígéri, hogy ha izgi lesz, elmondja.

Ez még nem minősítés. Egyetlen darab előadási hagyománya sem etalon. Ha nincs Shakespeare-stílus, miért volna Pinter-stílus? Most a realizmus szétcincálását éljük meg. Lélektan? Ócska kacat. Belső

A megmaradt tér ellenségesen működik a két fogdmeg irányítása alatt: egy kis asztalka körül mindig odébb kell rakni a széket, hogy az inzultált Stanley elférjen a szűk helyen. Ez is a koreográfia része, miközben a „gengszterek” szintén koreografáltan jelennek meg, például egymás háta mögött, lépést tartva haladnak el jobbról balra és vissza. Beckett-i bohócok, Szervét Tibor MacCannjének: piros az orra, ritkásan szétszalazott, hosszú a haja, Bálint András fapofa-clown Goldbergje még a kalaptrükköt is megcsinálja.

Mindez - a bohóctréfa, a gegparádé - a nyúlós slágerek music hall színházához közelíti a darabot; mintegy annak a korabeli kritikusknak a cáfolatául, aki az ösbemutatóról azt írta, hogy Pinter még csak nem is mulatságos. Gothár rendezésében *A születésnap* nagyon is mulatságos. Varró Dániel új fordítása hatásosan használja az épp aktuális kifacsart szlenget, amely nyelvi természetesen ugyanúgy nem tudja „pinteri módon” lokalizálni a játékot, ahogy a megelőző fordítás sem tudta. A közönség jókat nevet Csomós Mari játékán - ő az előadás főszereplője, ami azért gondolkodóba ejtethet -, minden hang-súly, mozdulata, affektációja, alufóliából fölkent pirosítója felhőtlen vígjátéki elem, amikor pedig megjelenik a Dóry Virág tervezte

Gubás Gabi (Lulu), Tóth József (Stanley), Csomós Mari (Meg) és Bálint András (Goldberg) (Koncz Zsuzsa felvétele)

folyamatok? Szemétre velük. Bonyolultság? Titkok? Árnyalás? Többretegűség? Csupa fölösleg. Hangos, mozgalmas és lehetőleg rövid. Ez a klipkorszak színháza.

Gothár sohasem volt divatember, a kaposvári nagyrealizmus idején is csinált „elfajult” Gogol/Revizort, és a dekonstrukció örülete sem téríti el a formattált színpadtól. Az előadás a kvázi-realizmusban fogat. *A születésnap*hoz tervezett díszlete csaknem olyan, mint akár-milyen panzió fogadószintje. Egy idő után érzékeljük, hogy a nézőivel szemben szélesen terpeszkedő emeleti lépcső, amely majdnem a rivaldánál indul, otrombán elfoglalja szinte az egész teret. Alig hagy járást, előtte és mögötte oldalazni kell, s káldába tudja zárni vagy ráccsal elkeríteni a megfélemlített Stanleyt. A lépcső egy mechanizmus része, karfáin - mint valami csúszdán - whiskysüveget lehet lecsúsztatni, de Stanley kettőtört szemüvege is a két korlátan siklatva landol, ő maga pedig nagyokat zökkenve bukácsol lefelé a fokokon.

ünneplőben, egy bakfisruhában, vertikális darázdszítéssel a hátán (a dísz majd' egy méter hosszú), akkor parttalan komédiában érezzük magunkat. A komikus stilizáció további részletekkel gazdagodik, amikor Szervét írül énekel, Bálinttal folytatott párbeszéde pedig néhány mondat erejéig angolra vált. A szembekötödsi játék - ennek metaforikus jelentését a darab ismeretében talán nem kell részletezni - a leszakított tüllfüggöny igénybevételével folyik, ami megint csak érdekes rendezői ötlet. Hasonlókban mindvégig nincs hiány, anélkül, hogy közelebb jutnánk bármiféle magyarázathoz.

A kérdés: honnan jön a fenyegetés? Jön. Hirtelen. Bálint és Szervét jól temperált párbeszédéből. Előbbi beszédtechnikailag elsöprő, hideg hivatalnoki fölényéből, utóbbi sunyi alattvalói szekundálásából. Gubás Gabi Lulujának gyors váltásából, ahogyan az ártatlan kislány szempillantás alatt pározó mozdulatokkal helyezkedik el Goldberg ölében. Mindez nélkülözi a realiztikus átmenetet, egyszerűen át-

kerülünk - a szereplővel együtt - az egyik állapotból a másikba. Ezzel szemben Tóth József Stanleyje folyamatos amorf állapotban leledzik. A szereplőválasztás telitalálatnak tűnik, Tóth József színpadi lényében van valami puha, formátlan nyegleség, bizonytalanság, ugyan-akkor valami kezelhetetlen, pimasz ellenállás. Tartása egyszerre sugároz közömbösséget, védtelenséget és elutasítást, egyik vállá följebb a másiknál, keze a zsebében, elhanyagoltsága életfilozófia, léte a semmilyenség veszélyes közelségében egyensúlyoz, mosolya elesett és kihívó. A figura önmagában érdekes, de nem találja meg dramaturgiai helyét az előadásban, fokozatosan eljelentéktelenedik, szinte eltűnik a „születésnap” rumliban. Egyre inkább kiderül, hogy a „történet” nem róla szól, sőt - fájdalom - nem szól semmiről. A dolgok két felvonás között, a szünetben történnek. *Off stage.* Gubás Gabi Luluja a nemi erőszak hangsúlyos jeleivel, fizikailag brutalizáltan vánszorog le a lépcsőn, Tóth József pedig kataton állapotban mutatja Stanleyt: rászáradt nyállal a szája szélén és a garbóján, összecsucskottan, merev tekintettel, félálultan. Mint akit rettenetesen helybenhagytak.

Bárkit ok nélkül meg lehet erőszakolni és félholtra lehet verni - erről szól az előadás. Ez igaz, sőt aktuális, mégsem hiszem, hogy Pinter erről írt volna darabot, vagy hogy azt ebben az értelmezésben érdemes eljátszani. Ez csak újsághírszerűen „izgi”. Csomós Mari föltehetően egy széthányt szobát találna odafönt, ha az előadás végén Miklósy nem zárná el aggodalmasan a lépcsőhöz vezető utat a piros műbőr kanapéval.

A metafizikai terror láthatatlan. Azt kellett volna fölfedezni

KOLTAI TAMÁS

Harold Pinter: A születésnap
(*Radnóti Színház*)

Fordította: Varró Dániel. Dramaturg: Morcsányi Géza. Jelmez: Dóry Virág. Díszlet és rendezés: Gothár Péter.

Szereplők: Miklósy György, Csomós Mari, Tóth József, Gubás Gabi, Bálint András, Szervét Tibor.

VÖRÖSMARTY MIHÁLY: A BUJDOSÓK; CSONGOR ÉS TÜNDE ÉVFORDULÓS BEMUTATÓK

Vörösmarty Mihály születésének kétszázadik évfordulója alkalmából néhány színháznak eszébe jutott, hogy a nagy költő drámaíró is volt. Igaz, ez eddig se sokakat érdekelt - a számtalanszor színre állított *Csongor és Tündét* sem drámának, hanem mesejátéknak szokták játszani. Most Bucz Hunor elővette a shakespeare-i igényű vállalkozást, a történelmi drámák sorozatát, s ennek egyik darabjából, *A bujdosókból* tartott ősbemutatót Óbudán, a Fő téren, a Zichy-kastélybeli múzeumban lévő stúdiónyi teremben. A Tér-színház vállalkozásának nagy előnye, hogy nincs se pénz, se tér semmiféle színi faksznira, agyalmányra, a megértést és a játékot helyettesítő keservesen kiizzadt ötletre. Nincs díszlet, mindössze néhány fekete drapéria szolgál háttérül, az is csak azért, hogy aki éppen nem játszik, ne is látsszék, merthogy hátul kimenni nem lehet a színről.

A darab persze inkább jelenetek epikus füzére, mintsem dráma - ahhoz túl egyszerű a reformkori köznemesi szemléletben gyökeröző történelmi képlet. Királydrámák helyett nemesdrámák születtek a magyar reformkorban. Magyar urak folyamatosan lázadnak az önkényeskedő, kissé szeszélyes Zsigmond ellen. A király közepesen formátumos zsarnok, míg ellenlábasa, Kont igazi nagy jellem: jó apa, szerető férj, de leginkább lánglelkű hazafi. Az olykor fölbukkanó vívódás a nemzethez, illetve a királyhoz való hűség között nem lehet komoly, hiszen eleve el van döntve, hogy első a haza, s csak utána jöhet az uralkodó. A történelmi igazsággal - vagy amit ma annak gondolunk - értelmetlen volna összevetni Vörösmarty szemléletét. Főlöszleges volna szemére vetnünk, hogy ma esetleg szívesebben látnánk a később német-római császárrá koronázott Zsigmondban igazi européért, míg lázongó ellenfeleiben inkább a szűk látókörű önérdék képviselőit, a

Balogh László (*Őr*), Halmágyi Sándor (*Kont*) és Benedek Gyula (*Zsigmond*) *A bujdosókból* (Kovács J. István felvétele)

feudális anarchia rablólovagjait, akik a hazagyakori emlegetésével csak fedezik alantas céljaikat. Az előadás különben sem ad okot arra, hogy az EU-hoz való csatlakozás szemszögéből vizsgáljuk a benne megidézett történelmet. Még a globalizáció elleni dacot is legföljebb közvetve olvashatjuk ki belőle, ha nagyon akarjuk. Csak annyiban van benne, amennyiben a hagyomány minden aggodalmas fölelegetésében szükségképpen meghúzódik a nagy egységesüléstől való félelem. Bucz Hunor ennek jegyében tradicionális magyar drámát és színjátszást idéz

a kicsiny üres térbe. Korhűnek tetsző jelmezekben már-már modernné egyszerűsödött romantikus jellemeket mozgat.

A siker titka egyébként a Kontot adó Halmágyi Sándor arcára van írva. Megviselt vonások, hosszú ősz haj, kicsit megtört tekintet - de mindezen túl olyan belső tisztaság, tekintély, emberi nagyság, amilyenre talán csak a Bánk bánt éneklő Simándy József volt képes. Benedek Gyula viszont nem egyszerűen rossz embernek ábrázolja Zsigmondot. Kicsinyes jellemnek mutatja, aki tudja, hogy az uralkodáshoz erő és erély